

Bojana Aćamović

GRAD U POEZIJI ČARLSA SIMIĆA

*You've no idea what city this is,
What country? It could be a dream.*

U suton, u zoru, s jeseni, usred leta, po kiši, po žegi. Često bez imena, koje naslućujemo znajući ponešto iz pesnikove biografije (onaj razoren ratom je sigurno Beograd). Grad u poeziji Čarlsa Simića jesu ulice na kojima su neki čudni ljudi, prosjaci, ludaci, mistici, gatari, beskućnici i zaljubljeni parovi koji ništa od toga ne vide. Ponekad su ulice puste i predmet pesnikovog zanimanja postaje neki izlog, prašnjav i neugledan, čiji će izloženi eksponati zaokupljati maštu do kraja dana ili kraja šetnje. Šetnja kroz grad ili šetnja kroz stihove Čarlsa Simića neobičan je oblik flanerizma, spoj neugode i zadovoljstva, fizičke neprijatnosti i duhovnog uzdizanja.

Iskustvo grada kao pozitivan indikator modernosti prepoznato je negde polovinom devetnaestog veka. Prepoznavanje je došlo kao odgovor na mahom sumorne predstave o gradu kao postojbini „mračnih satanskih fabrika”, nasuprot zelenim planinama i prijatnim pašnjacima (u poeziji Vilijama Blejka) ili kao mestu gde se iz godine u godinu stiže sve veći broj ljudi čije aktivnosti konačno vode odumiranju čovekovih duhovnih i kreativnih sposobnosti. Vilijam Vordsvort je na nepodobnosti gradskog života za poetsko stvaranje upozoravao u svom predgovoru drugom izdanju *Lirskih balada* konstatujući da je jedan od uzroka otupljivanja ljudskog uma „sve veća akumulacija ljudi u gradovima, gde jednoličnost njihovih zanimanja proizvodi potrebu za vanserijskim događajem, koja se brzim prenošenjem informacije neprekidno zadovoljava” (Wordsworth, 2013: 99).¹ Masa ljudi, monotonija i brzina odlike su gradskog života, koje po Vordsvortu čoveka s vremenom onesposobljavaju da primeti lepotu i neobičnost svakodnevnih stvari, jer on neprekidno traži jače stimulanse. Zbog toga romantičar zazire od grada i „beži” u prirodu.

Srećom po urbanu literaturu, neće svi život u gradu smatrati umrtvljujućim, a za mnoge će gradska svetina biti izvor inspiracije. Edgar Alan Po upravo nju pomno analizira u priči „Čovek gomile”, te iz mase ljudi u gradu izdvaja jednog čoveka, čija će besciljna lutanja glavni junak zapanjeno pratiti. Taj čovek, zaključiće Poov rekonvalescent, „oličenje je i duh duboko skrivenog zločina. On neće da bude sam. *On je čovek gomile*. Uzalud bih ga pratio; jer ne bih ništa više saznao o njemu ni o njegovim delima” (Po, 2010: 347). Poov besciljni gradski šetač postao je Bodlerov flaner, smestivši se u masi ljudi „kao ptica u vazduhu, kao riba u vodi”, jer njegova su strast i „velika [...] naslada da se nastani u mnoštvu, u nepostojanosti, kretanju, u nestalnom i beskonačnom” (Bodler, 2013: 18). Gradska šetnja bez određenog cilja postaje nova vrsta šetnje. Ako je suditi po književnim delima a posebno poeziji, ljudi su se dotad uglavnom šetali po prirodi zadovoljstva radi.

¹ Ukoliko nije drugačije naznačeno, citate iz dela na engleskom prevela autorka teksta.

S procvatom gradova od polovine devetnaestog veka, a i kasnije u dvadesetom, gradske šetnje su same po sebi postale privlačna aktivnost, ako ne uvek prijatna, onda svakako stimulativna za um. „Ja stvarno moram da kupim olovku”, izgovara Virdžinija Vulf, nalazeći razlog za prepuštanje „najvećem zadovoljstvu gradskog života u zimu – šetnji ulicama Londona”, aktivnosti koja joj omogućava da odbaci svoje prepoznatljivo „ja” i postane „deo te ogromne republikanske armije anonimnih šetača, čije društvo tako prija nakon samoće sopstvene sobe” (Vulf, 2011: 155). Privremeno izmeštanje iz poznatog okruženja, gde sve podseća na minule događaje iz sopstvene istorije, i anonimnost u masi nepoznatih ljudi, bez obaveze interakcije ili dekoruma karakterističnog za društvena okupljanja, čoveku omogućavaju da samo posmatra i osluškuje, odnosno da pasivno prima bogatstvo spektakla koje grad nudi.

Amerika nije trebalo da bude zemlja flanera niti zemlja gradskih pesnika. Džefersonovska agrarno orijentisana politika kao i mit o granici i osvajanju novih teritorija na zapadu predviđali su okretanje prirodi, divljini i životu u ruralnim sredinama. Na ovo se i Čarls Simić osvrnuo u svom eseju „Pržena kobasica”: „Uvek je mašina suprotstavljena bašti, sloboda ograničenju, Bog je u prirodi, a đavo u gradu. Grad sa svojim protivrečnostima, istorijom, slobodom i veseljem u osnovi je bezbožan i neamerički” (Simić, 1995: 29). Međutim, i pored svih antiurbanih tendencija, gradske sredine su se, sa svim pratećim kulturnim i supkulturnim elementima, ubrzano razvijale, a Amerika je, kako je zapazio Dejna Brand, dobila i flanera kao i dendija, jer je to bilo neizbežno u gradu spektakla a i komercijalnih aktivnosti kakav je već polovinom devetnaestog veka bio Njujork (v. Brand, 2010: 77–78). Urbana kultura podrazumeva i urbanu poeziju i tu na scenu stupa Volt Vitman, samoproklamovani američki bard, „sin Menhetna” (mada rođen na ruralnom Long Ajlendu) i prvi američki pesnik kome je grad bio jedna od centralnih tema i koji je u gradskom životu istinski uživao. Da bi svoj voljeni Njujork što potpunije obuhvatio stihovima, u poeziju je uveo i novu formu, prepoznatljivo duge kataloge u kojima niže scene iz gradskog života, ljude koje sreće u svojim šetnjama, vožnjama omnibusima po Brodveju ili feribotima na ruti preko Istočne reke između Bruklina i Menhetna. Vitman je sa sobom nosio beležnice u kojima je u kratkim crticama zapisivao imena, zanimanja, mesta koja će kasnije naći svoje mesto u stihovima *Vlati trave*, u beskonačnim nizovima zvukova i prizora „izmontiranih” tako da nam dočaraju sliku jednog užurbanog, haotičnog grada zadivljujućeg u svojoj šarolikosti.

*Brbljanje pločnika, točkovi kola, habanje donova, razgovor šetača,
Teški omnibus, vozač sa upitnim palcem, topot potkovanih konja na granitnom tlu,
Zveket sanki, glasne šale, grudvanje,
Klicanje poznatim miljenicima, bes ustalasanih gomila.*

(Vitman, 2008: 37)

Svi su tu – solistkinja čistog alta i stolar, ludak kog odvoze u bolnicu i mlada mele-skinja na aukciji, nevesta, prostitutka, uživatelj opijuma i predsednik. Katalogi koji oku-

pljaju ljude raznih rasa, klasa, zanimanja i društvenog položaja postali su Vitmanovo demokratsko sredstvo za prikaz američke raznolikosti, a iznikli su upravo iz pesnikovog gradskog, flanerskog iskustva.

Čarls Simić je gradski pesnik, pored toga što je pesnik grada. Objašnjenje za to verovatno treba potražiti u njegovom detinjstvu i činjenici da je, mada pesnički formiran u Americi, rođen u Beogradu, te da mu je gradsko iskustvo od detinjstva bilo blisko. „Reč priroda oduvek je za mene, gradsko dete, imala neprijatne didaktičke konotacije. To je bilo mesto gde su nas majke ili škola povremeno izvodili da udahnemo malo svežeg vazduha” (Simić, 1995: 27). Nasuprot tome, grad je osećao kao svoje *prirodno* stanište: „Oduvek me je više privlačio grad, sa svojom gužvom, saobraćajem, bioskopima, krčmama, džez klubovima, prošnjacima, smogom, dakako, i mirisom prženih kobasica” (Isto). Većina nas koji živimo u gradovima dobro razumemo apsurdnost, ali i izvesnu *prirodnost* ovakvog davanja prednosti nečemu što je često prljavo, ružno i vrlo naporno, i upravo su pesnici poput Vitmana ili Simića tu da nam pojasne zašto nas takve stvari privlače. Za njih grad jeste mesto u kom se osećaju onako kako se Bodlerov Konstantin Gis osećao u pariskoj svetini – „kao ptica u vazduhu, kao riba u vodi”.

U odnosu prema gradu nalazi se bar deo objašnjenja Simićeve naklonosti Voltu Vitmanu. Simićev doživljaj grada, po načinu na koji je prenet na papir, sasvim je vitmanovski. Prizori s ulica i ljudi koje sreće prikazani su u nizu kratkih nepovezanih scena, kataloški, kao prepisani iz neke beležnice koju je pesnik imao pri ruci.

*Neon pri zalasku sunca, ljubavnici koji nose visoke kaveze
S prestrašenim pticama pevačicama,
Rane senke koje idu da dočekaju
Jedinu istinsku tamu,
Nekoliko suncem zablesnutih prozora na horizontu,
Slepi prorok smaka sveta koji podiže tablu
Da je svi pročitaju.*

(Simic, 1996: 69)

Ne zastajući, pesnik prosto beleži ono što vidi, bez dodatnih komentara jer za komentar vremena i nema – već sledećeg trenutka na scenu stupaju drugi likovi. Upravo ono čega se Vordsvort pribojavao – previše utisaka, prebrzo, da li će pesnik uspeti sve to da primeti i kroz sebe transformiše? Svejedno da li se izražava u stihovima ili prozi, Simićev pristup je isti:

Neki pijanac se zatetura prema meni i reče: „Ja lajem na pse.” Muška prostitutka izvadi malu figuru Isusa iz tesnog džepa i pokaza mi je. U Kineskoj četvrti videh neku belu kokošku kako izvlači cedulju sa mojom sudbinom, cupkajući po žaru. U Central parku je rano izjutra trava bila ulegnuta tamo gde su se valjali nepoznati ljubavnici. U hotelskoj sobi, moje ogledalo bilo je stalno zauzeto jer sam pravio sve čudnije face kežeći se. (Simić, 1999: 15)

Lirski paralelizmi u vidu anafora još jedan su stilski element koji Simićevu poeziju približava Vitmanovoj, a upečatljiv primer je pesma „Traži se mesto za skrivanje”:

*Išao sam ulicom lažnih bogova
Ulicom ljudi obučениh da ubijaju
Ulicom pacova koji lome poklopce
Ulicom moljaca koji se noću udvaraju i pare
Ulicom odbeglih nevesta*

*Ulicom grand hotela na klizačima
Ulicom naslikanih osmeha
Ulicom čarobnjakovog šegrta
Ulicom doma i ogledala
Ulicom lutaka iz senke*

(Simić, 2022: 257).

Efekat vitmanovskog kataloškog nabiranja, sa ili bez anafora, pruža utisak istovremenosti ali i brzine. Jedna do druge prikazane su često vrlo raznorodne pojave ili likovi kao da ih pesnik vidi sve odjednom na istom mestu. Upravo ta raznorodnost daje osećaj kretanja. Pesma je „izmontirana” iz manjih isečaka skiciranih u toku dana, u toku šetnje, ali bez jasno vidljivog kriterijuma. Kao da se nije imalo vremena za razvrstavanje različitih utisaka da bi se na kraju napisala „pesma o nečemu” te je nastala „pesma o svačemu”, o svemu na šta se naletelo tog dana, ukratko pesma o gradu.

Neke odlike Simićevog grada razaznaju se na naslovnoj strani zbirke *Šetajući crnu mačku* (*Walking the Black Cat*, 1996). Crno-bela fotografija² kišom zamagljene ulice širokog trotoara s tamnom figurom muškarca i mutnim neonskim slovima bara odaje utisak hladnog, vlažnog, ne baš prijatnog mesta s kog čovek želi što pre da pobegne, ali na kome će se uvek naći poneki zadocneli šetač u potrazi za okrepljenjem. Naslov zbirke upućuje na tipičnu urbanu aktivnost, šetanje kućnog ljubimca, koju ne obavljamo nužno iz zadovoljstva već iz potrebe. Prošetati crnu mačku kao simbol loše sreće može biti i rizično, ali isto tako podrazumeva da dotičnu držimo na uzici, pod kontrolom. Čovekovo obitavanje u ovom svetu, po Simiću, neprekidno je nadmudrivanje sa sudbinom i to osećanje života na ivici neprijatnog, ako ne i opasnog, prelama se i u pesmama o gradu.

U toku svojih šetnji, pesnik-peripatetičar ne samo da upija okolne utiske već se i utapa u njih. „Svuda sam ostavio poneki deo sebe”, započinje Simić prikaz njujorške svakodnevice u pesmi „Sv. Toma Akvinski” (Simić, 2022: 85). Spavanje na klupi u parku od kog čovek odrveni „kao drevna egipatska skulptura”, traženje posla od vrata do vrata dok kiša lije „kao u Nojevo vreme”, utovarivanje kamiona za robnu kuću, čitaonica javne biblioteke u kojoj Melvilovi putopisi dobro posluže kao jastuk, doktorska ordinacija i konačno ratni film u bioskopu naizgled su prilično jednolična, pa i sumorna iskustva. Simić ih, međutim, boji aluzijama na prostore drevne prošlosti i fikcije, a prožima ih i savremenim detaljima koji donose živost, intrigu i nagoveštaj romanse, kao što su susret sa čitateljkom Đune Barns koja putuje po Africi, krađa crvene svilene haljine ili zaljublivanje u ženu sa filmskog platna. Gradsko iskustvo je uvek višeznačno, prizori radosti i spokoja mešaju se sa teskobom, očajem i bezizlaznošću. Ako je Brodvej u „Marininom epu” „re-

² Fotografija Dejvida Vestala (*David Vestal*) pod nazivom “Yorkville, NYC, 1949”.

ka slična Amazonu”, taj utisak se stiče zbog glava utopljenika koje „iskaču otvorenih očiju” (2022: 115) – slika divlje nesputane reke odmah u narednom stihu modifikovana je dokazom njene brutalnosti.

Posebna tema su ljudi koje pesnik sreće na ulicama i koji potpuno zaokupljaju njegovu pažnju. Mnoštvo lica koja brzo promiču izvor su zadovoljstva za flanera u gomili, ali i potencijalna opasnost. Za razliku od Vitmana, koji se s radošću predavao uživanju u letimičnim susretima s neznancima, udubljujući se u njihovu fizionomiju i psihološka stanja, kod Simića se od takvih susreta pomalo zazire. Neznancu u fraku od koga pesnik u „Sv. Tomi Akvinskom” traži cigaretu samo će ga prestrašeno pogledati i pobeći na kišu, spreman da istrpi pljusak pre nego interakciju s nepoznatim. Koliko god da pesnik uživa da bude deo „anonimne armije šetača”, koliko god da ne želi da bude sam, on je ipak svestan i posledica obitavanja u masi i to je aspekt koji Simića posebno interesuje. Čovekovo „ja” u bliskom kontaktu s toliko mnogo „ne-ja” neminovno postaje fluidno, a neizbežno poistovećivanje sa drugima donosi mogućnost da se „ja” među njima i izgubi. Vrativši se uveče kući, pesnik više ne liči na sebe te gazdarici objavljuje: „Ja sam srednjovekovni filozof u izgnanstvu” (2022: 85), izjednačujući se tako sa svecem iz naslova pesme (Svetim Tomom Akvinskim). U poslednjoj strofi će se predstaviti kao Melvilov pisar Bartlbi, na šta mu sagovornik, italijanski kelner, odgovara da je i on to isto. U gradu isprepletanih sudbina i fluidnih identiteta svako može biti svako, dok ne postane niko.

Demografska slika na ulicama u Simićevim pesmama posve je raznolika. Ipak, čini se da Simić pravi nekakvu selekciju – uglavnom negativnu. Likovi koji naseljavaju njegove gradske pesme mahom su ljudi zbog kojih prelazimo na drugu stranu ulice ili izbegavamo određene kvartove. „Najmanje jedan raspeti na svakom ćošku. / Oči mistika, ludaka, ubice” (2022: 98) – ovako prikazan, grad ne deluje kao naročito prijatno ni bezbedno mesto već postaje Golgota mučenika, prosjaka i beskućnika, nevidljivih za zaljubljene parove, ali nezaobilaznih i nezaboravnih za pesnika. Budući da ih ne može izbeći niti svoje fluidno „ja” sačuvati od bar delimičnog poistovećivanja s njima („Jesam li počeo pomalo da ličim na njega?”), pesnik oseća strah da postaje jedan od njih. Strah od gubitka identiteta, od fizičke i ontološke izgubljenosti u gradu postaje sasvim realan, ali grad time kao da dobija na primamljivosti.

Grad je za Simića mesto gde se živo prepliću stvarnost i fikcija, gde se čovek susreće s književnim likovima i istorijskim ličnostima podjednako često kao i sa svojim savremenicima. Prolazeći gradom u „Rano jutro u julu”, zapahnut mirisom ustajalog piva iz barova, pesnik sreće Martu Vašington u bioskopu, Odiseja koji mesi grčke baklave, Jovanku Orleanu u radnji za hemijsko čišćenje, Sv. Franju Asiškog kako prodaje pirane, Kirkinu ćerku na motociklu i Edisona kako tumara ulicama u belim čarapama i okrva-vljenoj košulji. Njujork je i mesto gde se pesnik jedne kišne večeri prvi put susreo s Persijem Šelijem, čitajući stihove iz „jedne otrcane, umrljane knjige” kupljene tog dana u antikvarnici. Grad kojim pesnik prolazi nije kišom umiven, već kišom zamrljan, sve na šta nailazi je pomalo prljavo i pohabano – polovna knjiga Šelijeve poezije, kao i kafe „s mrtvim muvama minulog leta na stolu”, gde stari grbavi mornar služi kafu „mračnu kao Stiks” (2022: 87). Gradske scene se smenjuju s prizorima iz Šelijevih stihova, a prošlost

o kojoj govori engleski romantičar, ispunjena ludim kraljevima na umoru, večnim sve-mirom, blistavim svetovima i olujnim pustinjama, u oštrom je kontrastu sa svakodnevnim, monotonim i sasvim prizemnim realnostima gradskog života. Šelijeve poezija je nagoveštavala dolazak slavni aveti koje će ustati iz grobova da se osvete za nepravde pretrpljene od velikih vladara. I pesnik se oseća kao slavna avet, ali koju umesto herojskog dela očekuje večera u kineskom restoranu. Posle čitanja Šelija, i obični prizori na gradskim ulicama deluju drugačije – slomljeni kišobrani pobacani po ulicama nalik su kineskim zmajevima, čovek izudaran u tuči, oslonjen na banderu nalikuje raspetom mučeniku, a lepo odevenom ali bosonogom neznancu u polumračnoj ulici oči sijaju „kao u majstora mačevaoca / posle smrtnog udarca” (2022: 88). Ovako oneobičena svakodnevi-ca otkriva svu čudovišnost grada, koji svojom sposobnošću da iznenadi postaje uzvišeni-ji od prošlosti opevane kod Šelija. Sjaju poezije suprotstavljena su svetla apoteka i ber-bernica, pod kojima pesnik čita knjigu „u strahu od svoje male sobe bez prozora” (2022: 89). Ulice grada sa svim svojim nepredvidljivostima i neprijatnostima draže su od hlad-ne sobe nalik grobnici u koju će se pesnik uveče vratiti nakon celodnevnih odiseja.

Simićev grad je fantastični grad, snoviđenje kroz koje se pesnik kreće kao mesečar. U njujorškom kvartu zlokobnog imena „Kuhinja pakla” prosjak svira Neronovu violinu, dok frizerka (samo)prozvana Kleopatrom i opremljena makazama predstavlja realnu pretnju za pesnikove uši i nos (2022: 93). U gradskim prizorima iz pesme „Raj” neočeki-vana pojava nagog para pesnika asocira na sfinge, zagonetna poluživotinjska, poluljud-ska bića iz starog mita. Mitologija je živa na ulicama Simićevih gradova, a isto je i s liko-vima iz starovekovne istorije koje pesnik svakodnevno prepoznaje u licima ljudi koje sreće. Dvostruko je značenje ovakvih prepoznavanja. S jedne strane, ona svakodnevici da-ju uzvišeni značaj istorijske ili mitološke pripovesti; s druge, poistovećivanjem s likovi-ma iz istorije, mitologije ili književnosti (što se sve zajedno može uzeti za fikciju) stranci koje pesnik sreće postaju poznatiji i bliži, a samim tim interakcija s njima je prijatnija. Ako mu i povredi uho, bar zna da ga je povredila Kleopatra, a ne tek neka nepoznata ne-marna žena.

Pesnikovo predavanje gradu je potpuno i bezuslovno, kao u pesmi „Godišnjica” (“An-niversary”), kojom zatvara zbirku o šetanju crne mačke:

*Hodaću ulicama danas ceo dan
Zatvorenih očiju.
Neću poneti beli štap ni psa.
Neću nositi upozorenje o smaku sveta.
Neću varati, neću viriti.*

(Simic, 1996: 82)

Simić donosi sliku grada kao velikog vašara, čiji bi prizori manje iskusnog šetača naveli da pomisli na doček Nove godine ili Noć veštica. Žene u protestnom maršu duž avenije, ljudi sa smešnim šeširima, gorile usred gomile. Ipak, u pitanju je običan dan u metropoli, u kojoj će se pesnik u prolazu očehati o „hiljade samoća”, dok će se deca gubi-ti, a ubice sa svojim draganama provlačiti kroz masu. „Linije na tvojoj šaci proriču bu-

dućnost; / Bolna stopala znaju prošlost” (Simic, 1996: 82), onu prošlost u kojoj je pesnikovo „ja” igralo razne uloge – kao prodavac tropskih riba, moler u pogrebnom preduzeću i vratar u porno-klubu. Pesmu završava na vrhu građevine, na pedesetom spratu, odakle posmatra njujorške znamenitosti, Bruklinski most i Baueri, ali ne iz neke superiorne pozicije desertoovskog solarnog oka. Pesnikov položaj je i dalje nestabilan i on čeka nepoznatu ženu da ga spase. Čovek se u poeziji Čarlsa Simića nikada ne oseća sasvim bezbedno u gradu. No u tome su i draž, uzbuđenje, neizvesnost, opasnost i ono karnevalsko i fantastično što monotonu svakodnevicu čini magičnom.

IZVORI:

- Bodler, Š. (2013). *Slikar modernog života*. (B. S. Ostojić, prev.). Beograd: Službeni glasnik.
- Brand, D. (2010). *The Spectator and the City in Nineteenth-Century American Literature*. Cambridge: Cambridge UP.
- Po, E. A. (2010). Čovek gomile. (V. Stojić, prev.). *Sabrane priče*. Beograd: Tanesi, 339–347.
- Simić, Č. (1994). *Hotel Nesanica*. (V. Pištalo, prev.) Vršac: KOV.
- Simić, Č. (1995). *Nezaposleni vidovnjak: eseji i sećanja*. (V. Roganović, prev.). Vršac: KOV, Pančevo: Mentor.
- Simic, C. (1996). *Walking the Black Cat*. San Diego, New York, London: Harcourt Brace & Company.
- Simić, Č. (1999). *Fabrika siročadi: eseji i sećanja*. (V. Roganović i D. Roganović, prev.). Beograd: Paideia.
- Simić, Č. (2022). *Izabrane pesme: 1962–2022*. Beograd: Arhipelag.
- Vitman, V. (2008). *Izabrana poezija*. (D. Purešić, prev.). Beograd: Plato.
- Vulf, V. (2011). Pohodeći ulice: avantura u Londonu. (B. Aćamović, prev.). *Polja: časopis za književnost i teoriju*, br. 471, 155–162.
- Wordsworth, W. (2013). Preface. *Wordsworth and Coleridge. Lyrical Ballads 1798 and 1802*. Oxford: Oxford UP, 95–115.